

hizi için Sayda'ya giden sadrazam çuhadarı Mehmed Ağa'nın Akkâ'da Zâhir el-Ömer ile yaptığı görüşmeden bahsedilmektedir. Bu görüşme sırasında Zâhir el-Ömer, kendisinin affedilmesi durumunda birkaç senedir zimmetinde kalan vergi borçlarını ödeyeceğini dile getirdi, ayrıca bir de mektup yolladı. I. Abdülhamid bunun üzerine sadrazamdan meselenin devletin menfaatine uygun şekilde halledilmesini istedi (BA, HH, nr. 20/950). Bunun üzerine Zâhir el-Ömer'e yazılan 23 Zilkade 1188 (25 Ocak 1775) tarihli bir mektupla af talebinin kabul edildiği bildirildi (BA, HH, nr. 20/950 A). Zâhir el-Ömer'in Arapça olarak devlet merkezine yolladığı mektupta Vanî Hüseyin Efendi vasıtasıyla Şam valisiyle irtibat kurduğu, kendisinin affı için devletle görüşeceklerine dair kendisine vaadde bulunduğu, kalyon teçhizatı için para almaya gelen çuhadarın kendisine gösterdiği, iki yıllık olmak üzere 50.000 kuruş talebiyle ilgili fermanın ona hitap etmediği, bu sebeple emrin icrasını yerine getirmediği, ortalığın o sıralarda iyice karışık olduğu ve Şam valisinin dedikodularına aldanılmaması gerektiği gibi hususlar yer alıyordu (BA, HH, nr. 16/716 B). Ayrıca bir başka af mektubunu şeyhülislâma göndermişti. Fakat mektubunda maktû vergiyi yollama hususu pek açık değildi ve bu konuda bazı bahaneler ileri sürülüyordu. Sonunda devlete bağlanma hususundaki tereddütleri samimiyetsizliğine yorularak derhal ortadan kaldırılması için yeni tedbirler alındı. Konuyla ilgili Şam valisine gönderilen bir emirde, Zâhir el-Ömer'in Ebû'z-Zehab Muhammed Bey'in kendisine karşı harekete geçeceği endişesiyle devlete affı için başvurduğu, bu sebeple Seyyid Hâşim Ahmed Efendi ile afnâme yollandığı, fakat devleti kandırıp oyalamak için böyle bir harekete giriştiğinin anlaşıldığı açık şekilde belirtilmektedir (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 10116).

Zâhir el-Ömer'in bulunduğu bölgedeki iskele ve limanların gümrük gelirlerine el koyması hem Şam vilâyeti hazinesi hem de devlet hazinesi için ciddi bir kayıptı. Savaş dönemine son veren Osmanlı hükümeti öncelikle Zâhir el-Ömer meselesine artık kesin bir çözüm bulmaya karar vermişti. Bu hususta Ebû'z-Zehab Muhammed Bey'in gönderdiği haberler de etkili olmuştu. Zâhir el-Ömer'in eski düşmanı Ebû'z-Zehab Muhammed Bey, hükümet merkezinden aldığı emirle 18 Muharrem 1189'da (21 Mart 1775) harekete geçip Gazze'ye geldiğinde Zâhir el-Ömer'i destekleyen kuvvetlerin Yafa'ya çekildiğini ha-

ber aldı. Yafa'yı kuşatıp ele geçirdi (9 Rebiülevvel / 10 Mayıs). Oradan Akkâ'ya yürüdü. Zâhir el-Ömer Emîr Yûsuf ile Aneze urbanından yardım talep ettiyse de beklediği desteği göremedi. Ebû'z-Zehab'ın, Akkâ'ya gelişinden birkaç gün sonra ansızın ölümü üzerine (12 Rebiülâhîr / 12 Haziran) Mısır kuvvetleri geri çekildi (BA, HH, nr. 16/716), Zâhir el-Ömer de Akkâ'ya döndü. Durumdan haberdar olan Osmanlı hükümeti bu defa Şam Valisi Mehmed Paşa'ya emir yollayarak Osmanlı donanmasının Cezayirli Gazi Hasan Paşa idaresinde Akkâ'ya hareket ettiğini, Adana Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya Sayda, Safed ve Beyrut'un verildiğini, Karahisar mutasarrıfı Cezzâr Ahmed Paşa'ya Rumeli beylerbeyliği pâyesiyile Akkâ ve civarındaki kalelerin muhafızlığının tevdi edildiğini, Gazze ve Remle sancaklarının Kudüs mutasarrıfı İbrâhim'in gözetimine bırakıldığını bildirdi. Bunlar Zâhir el-Ömer ile oğullarının hâkimiyetine son vermek için birlikte hareket edeceklerdi (1-10 Temmuz 1775: BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 10116). Cezayirli Hasan Paşa önce Hayfa'yı aldı (10 Ağustos), oradan Akkâ'ya geldi. Zâhir el-Ömer'e mektup gönderip itaatini istedi; üç yıllık vergi borcunu, ayrıca oğullarından birini rehin olarak göndermesini talep etti. Fakat Zâhir el-Ömer çeşitli bahaneler ileri sürüp buna yanaşmadı. Akkâ 17 Ağustos 1775'te karadan ve denizden kuşatıldı ve top ateşine tutuldu. Kale içindeki Denizlilî Mehmed Ağa, mağribli askerleri de yanına alarak padişahın kuvvetlerine karşı savaşmayacağını Zâhir el-Ömer'e bildirdi. Kalede çıkan karışıklıklar sırasında Zâhir el-Ömer kaçmak istedi, fakat bir mağribî askerini kurşunuyla vuruldu ve başı kesilerek İstanbul'a yollandı (23 Ağustos 1775). 6 Ekim tarihli bir belgede Zâhir el-Ömer'in kesik başını getiren Tatar Uzun Ahmed'e 20 akçeyle sipahilik görevi tevdi edilmişti (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 6182). Devlet tarafından Zâhir el-Ömer'in nakit paralarına el kondu. Para işlerini idare ettiği anlaşılan kapı kethüdâsı Abraham Sabbâğ ele geçirilip sorgulandı ve iki oğlunun da yakalanması için emir gönderildi (BA, Cevdet-Maliye, nr. 28516). Zâhir el-Ömer'in elde edilip darphâneye teslim edilen nakit varlığı 21.511.565 "para" tutarında 137.915 adet çeşitli cins altın olarak tesbit edilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31432). Ayrıca bir başka kayıta "zer-i mütenevvia ve beyaz" olarak 551.066 kuruş değerinde altın ve gümüş nakdinin hazineye teslim edildiği belirtilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31932). Bazı tarihçilerin Filistin kesi-

minde bağımsızlık hareketinin öncüsü diye takdim ettiği Zâhir el-Ömer'in yedi sekiz kadar çocuğu olduğu, bunlardan Şeyh Osman, Ali Zâhir ve Şeyh Ahmed'in Sayda civarındaki bazı yerlere hükmettikleri anlaşılmaktadır. Oğlu Ali daha sonra takibata uğramış, diğerleri Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından İstanbul'a götürülmüştür. Şeyh Osman'a kardeşi Ahmed ile birlikte geçinecekleri kadar tahsisat ayrılmış, ayrıca geçimleri için Şeyh Osman'a Hüdâvendigâr sancağı verilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 29080). Zâhir el-Ömer'in bölgedeki nüfuzu ve gücü Akkâ'ya yerleşen Cezzâr Ahmed Paşa'ya intikal edecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), III, 33; Ahmed Vâsîf, *Mehâsinü'l-âşâr*, TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 16^b; Saîd Efendi, *Târîh-i Vâsîf-ı Cezzâr Ahmed Paşa*, İÜ Ktp., TY, nr. 6206, vr. 5^a-12^a; Abd es-Sabbâğ, *er-Ravzü'z-Zâhir fî târihi Zâhir*, Bibliothèque Nationale, Ms. Arab, nr. 4610; Mîhâil es-Sabbâğ, *Târîhu's-Şeyh Zâhirü'l-Ömer ez-Zeydânî: Histoire du Schekh Deher el-Omar ez-Zeidani*, Harisa 1933; Tannûn eş-Şidyâk, *el-Ahbârü'l-a'f'ân fî Cebeli Lübnân*, Beyrut 1859, s. 360 vd.; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr* (Bulak), I, 371, 413; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, VI, 29-37; Haydar eş-Şihâbî, *Kıssatü Ahmed Bâşâ el-Cezzâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2393, vr. 6^b, 11^b; a.mlf., *Nüzhetu'z-zamân fî târihi Cebeli Lübnân*, Kahire 1900, I, 800 vd.; Mehmed Tâhir, *Menâkıb ve Gazavât-ı Gazi Hasan Paşa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2419, vr. 78^a; Cevdet, *Târîh*, I, 334-338; II, 33, 36-40; C.-F. Volney, *Voyage en Syrie et en Egypte*, Paris 1787, II, 84 vd.; H. Lammens, *La Syrie, précis historique*, Beyrouth 1921, II, 103-112; U. Heyd, *Dâhir al-Umar, shalit ha-Galil*, Jerusalem 1942; A. Hasan Joudah, *A History of the Movement of Shaykh Zahir Al-Umar Al-Zeydani: 1690-1775* (doktora tezi, 1971), The University of Michigan; Tefvik Muhammer, *Zâhir el-Ömer*, Nâsıra 1990; Şehabettin Tekindağ, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnân, Şihaboğulları", *TD*, sy. 13 (1958), s. 31-44; a.mlf., "XVIII. Yüzyılda Akdeniz'de Rus Donanması ve Cezzâr Ahmed Bey'in Beyrut Savunması", *BTTD*, sy. 5 (1968), s. 37-45; Feridun Emecen, "Zâhir Ömer", *İA*, XIII, 455-456; T. Philipp, "Zâhir al-'Umar al-Zaydânî", *EI²* (İng.), XI, 393.



FERİDUN EMECEN

ZÂHİR b. TÂHİR

(زاهر بن طاهر)

Ebü'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muhammed en-Nisâbüri eş-Şehhâmî (ö. 533/1138)

Muhaddis.

14 Zilkade 446'da (14 Şubat 1055) Nişâbur'da doğdu. Muhaddis olan babası tarafından küçük yaşta ilim meclislerine götürüldü. Küçük yaşta hadis dinlemeye baş-

ZÂHİR b. TÂHİR

ladı ve âfî isnad sahibi oldu. Kardeşi Vecîh de kendisiyle birlikte hadis tahsil etti. Abdülgâfir el-Fârisî, Ebû Hafs b. Mesrûr ve Müsnidü Bağdâd lakaplı Ebû Muhammed el-Cevherî'den icâzet aldı. Babasından ve Ebû Osman Saîd b. Muhammed el-Bahîrî, Ebû Sa'd el-Gencerûzî, Muhammed b. Muhammed b. Hamdûn, Saîd b. Mansûr el-Kuşeyrî, Ahmed b. Mansûr el-Mağribî, Ali b. Muhammed el-Behhâsî, Ebû'l-Velîd Hasan b. Muhammed ed-Derbendî, Muhammed b. Ali el-Haşşâb gibi isimlerden hadis dinledi. Ayrıca Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî'den onun *es-Sünenü'l-küb-râ*, *Şu'abü'l-îmân*, *ez-Zühdü'l-kebir*, *el-Medhal ile's-Sünen* gibi eserlerini ve Hâkim en-Nisâbü'nin *Târîhu Nisâbü'nun* bir kısmını okudu. Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Abdülkerîm es-Sem'ânî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî, Mansûr b. Ebû'l-Hasan et-Taberî, Sâid b. Recâ el-Hemezânî, Ali b. Kâsım es-Sekafî, Zâhid b. Ahmed es-Sekafî, Sâbit b. Muhammed el-Medîni Zâhir'in öğrencileri arasında yer aldı. Mahkemelerde görev yaptığından "Şürûtî" ve "Şâhid" olarak da anılan Zâhir'in esas meşguliyeti hadis rivayet etmektir. Nişâbur Camii'nde 1000 civarında, ailesine nisbet edilen hazîrede ise yirmi yıl süreyle imlâ meclisi akdetti. Uzun süre hadis dinlemekten sıkılmaz, dikkati dağılmadan talebelerini dinlerdi. Talebeler ondan hadis öğrenmek için yanına gelmiş, o da hadis rivayet etmek için Bağdat, Herat, Hemedan, Merv, İsfahan, Rey ve Hicaz'a gitmiştir. Zâhir b. Tâhir 14 Rebîülâhîr 533'te (19 Aralık 1138) Nişâbur'da vefat etti ve Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî'nin kabrinin bulunduğu mezarlığa defnedildi.

Nişâbur'a gelen muhtaç öğrencilere yardım eden ve onlara kitaplarını ödünç verdiği söylenen Zâhir, zabt açısından güvenilir sayıldığı ve semâları sahih kabul edildiği halde namazlarını vaktinde kılmaması adâlet yönünden cerhedilmesine yol açmıştır. Kendisi özür sahibi olduğu için namazları cemettiğini söylemiş, bu mazeretini dikkate alan İbnü'l-Cevzî onu eleştirenlere karşı çıkmıştır. Zehebî, Zâhir'in hadiste sadûk kabul edildiğini, ancak namazlarını ihmal eden bir kişiden hadis rivayet edilemeyeceğini söylemişse de (*Târîhu'l-İslâm*, s. 319) merakından dolayı onun rivayetlerini aldığını itiraf etmiştir (*A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 12). Dindarlığıyla tanınan kardeşi Vecîh bu durumdan rahatsız olmuş, hadis rivayet etmek amacıyla baş-

ka şehirlere gitmek isteyen Zâhir'e namaz hakkındaki tutumu yüzünden zor duruma düşeceği gerekçesiyle engel olmak istemiştir.

Eserleri. 1. *Hadîşü's-Serrâc*. Zâhir'in Muhammed b. İshak es-Serrâc'ın rivayetlerinden seçtiği 2746 hadisi ihtiva eden bir derleme olup bizzat Serrâc'ın telif ettiği *Müsnedü's-Serrâc*'dan farklıdır. Eserin son cildi, nâşir tarafından sahâbe isimlerine göre hazırlanan "etrâf" tertibinde bir fihrist olup *el-İbtihâc bi-etrâfi ehadîşü's-Serrâc* adını taşımaktadır (nşr. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe b. Ramazan, I-IV, Kahire 1425/2005). Eser üzerine Ekrem es-Sindî'nin bir doktora tezi (1406, Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye) hazırladığı belirtilir (*Hadîşü's-Serrâc*, neşredeninin girişi, I, 212, 266), fakat diğer bir kayıta söz konusu tezin 805'te (1402) vefat eden Yahyâ b. Ahmed es-Serrâc'a ait *el-Fevâ'id* üzerine yapıldığı belirtilmektedir (Ammâr Telâvî, s. 66). **2. *Kitâbü'l-Ehadîşü'l-ilâhiyye (el-Kudsîyye)*.** Kutsî hadislerle ilgili ilk derleme sayılan eserin Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1297) bir nüshası bulunmaktadır (Brockelmann, III, 616). **3. *Ziyâdâtü 'Avâli Mâlik li-Ebî Ahmed el-Hâkim*.** Kitap bazı kaynaklarda '*Avâli Mâlik* adıyla Zâhir'in kendisine nisbet edilmişse de aslında onun Hâkim el-Kebîr'in '*Avâli'l-İmâm Mâlik*'ine hadis eklemek suretiyle oluşturduğu bir eserdir (İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mecma'u'l-mü'esses*, II, 240). Elli bir hadisi ihtiva eden bu cüz Hâkim el-Kebîr'in eseri ve diğer bazı âlimlerin aynı tür rivayetleriyle birlikte yayımlanmıştır (*An Mâlik b. Enes el-İmâm: el-Avâli*, nşr. Muhammed el-Hâc en-Nâsır, Beyrut 1998, I, 227-270). **4. *es-Sübâ'îyyât*.** 1000 hadis ihtiva ettiği belirtilmektedir (Zâhiriyye Ktp., Mecmua, nr. 19, vr. 78-96; Mecmua, nr. 89, vr. 260-275). Zâhir b. Tâhir'in diğer eserleri arasında şunlar zikredilmektedir: *Tuḥfetü 'idi'l-edḥâ*, *Tuḥfetü 'idi'l-fitḥ* (bir önceki eserle birlikte *Tuḥfetü'l-ideyn* veya *Tuḥfeteyü'l-ideyn* olarak da anılır; *Tuḥfetü'l-'id* adıyla, Zâhiriyye Ktp., Mecmua, nr. 70, vr. 190-198), *el-Ḥumâsiyyât*, *es-Südâsiyyât* (Zâhiriyye Ktp., Mecmua, nr. 107, vr. 284-288; *es-Südâsiyyât ve'l-humâsiyyât* adıyla, Mecmua, nr. 82, vr. 119-129), '*Avâli İbn Huzeyme*, '*Avâli Süfyân b. 'Uyeyne*, *Hadîşü 'Abdillâh b. Hâşim*, *Eḥâdîşü 'Abdirrahmân b. Bişr* (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 506, vr. 31-51), *el-Emâlî*, *Fevâ'id*, *Meşyehâ*, *Munteḥab min ḥadîsi Zâhir*.

BİBLİYOGRAFYA :

Zâhir b. Tâhir, *Hadîşü's-Serrâc* (nşr. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe b. Ramazan), Kahire 1425/2005, neşredeninin girişi, s. 212, 231-301; Ziyâeddin el-Makdisî, *Şebetü mesmû'ât* (nşr. M. Mutî el-Hâfız), Beyrut 1420/1999, s. 61, 73, 144, 157-158, 176; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 9-13; a.m.lf., *Târîhu'l-İslâm: sene 521-540*, s. 316-319; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mecma'u'l-mü'esses li'l-mu'cemil-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1415/1994, II, 68-69, 143, 162, 240, 551; a.m.lf., *Lisânü'l-Mizân* (nşr. M. Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1416/1996, III, 121-122; *Keşfü'z-zunûn*, I, 370; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 372; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 616; Elbânî, *Maḥḥûḥât*, s. 317-318; Ammâr Telâvî, *Delîlür-resâ'ilil-câmi'iyye fi 'ulûmi'l-ḥadîşin-nebevi fi mu'azzami'l-câmi'âti'l-İslâmiyye ḥattâ 'âm 2002: el-Münâkaşa ve'l-müseccale*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-Belhî-Dârü'l-Beyrûtî), s. 66.



HALİT ÖZKAN

ZÂHİR-BİEMRİLLÂH

(الظاهر بامر الله)

Ebû Nasr Muhammed
b. en-Nâsır-Lidînilâh Ahmed
b. el-Müstazî-Biemrillâh
el-Hasen el-Abbâsî
(ö. 623/1226)

Abbâsî halifesi
(1225-1226).

Muharrem 570'te (Ağustos 1174) doğdu; 571'de (1175) doğduğu da rivayet edilir. Babası Halife Nâsır-Lidînilâh tarafından Safer 585'te (Mart-Nisan 1189) veliaht tayin edildi ve adı hutbelerde anılmaya başlandı. Ancak Cemâziyelâhîr 601'de (Ocak-Şubat 1205) halife fikrini değiştirerek daha çok sevdiği ve ağabeyinin aksine Şiîliğe karşı daha hoşgörülü olan küçük oğlu Ali'yi veliaht ilân etti. Yeni veliaht 612'de (1215-16) ölünce başka oğlu bulunmayan Halife Nâsır Ebû Nasr Muhammed'i yeniden veliahtlığa getirdi. Yeni veliaht, babasının ölümü üzerine Ebû Nasr Muhammed Zâhir-Biemrillâh lakabıyla hilâfet makamına geçti (1 Şevval 622 / 6 Ekim 1225). Ramazan bayramının birinci günü Zâhir'e önce ailesi, hânedan mensupları, sonra sırasıyla nâibü'l-vezâre Müeyyüddin el-Kummî, üstâdüddâr Adudüddevle b. Dahhâk, Kâdilkudât Muhyiddin b. Fadlân, Nakîbüleşrâf Kıvâm el-Müsevî biat etti.

Zâhir-Biemrillâh 622'de (1225) Necmedîn-i Dâye'yi Tebriz'e, Celâleddin Hâzîm-şâh'a elçi gönderdi. Onun döneminde Hanbelîler'in Bağdat'taki nüfuzu arttı. Dış politikada Zâhir-Biemrillâh, Suriye ve Mısır'daki Eyyübî melikleri arasında çıkan kardeş kavgalarını sona erdirmeye çalıştı; zi-